

Dame i gospodo,

Istorijsko značenje Medovske tragedije i Mojковаčke bitke može se tumačiti dvojako. S jedne strane, ovi događaji predstavljaju posljednju uspomenu na staru, pomalo mitsku i nedvojbeno herojsku Crnu Goru koja, ma kako doživljavali njen identitetski iskaz, i dalje živi u kolektivnom sjećanju Crnogoraca. S druge strane, Medova i Mojkovac bili su i tragični nagovještaj skorog kraja takve Crne Gore, istorijske traume od koje se kao društvo, ni vijek kasnije, nijesmo u potpunosti oporavili. Dva, po mnogo čemu jedinstvena, primjera žrtvovanja za sopstvenu i tuđu slobodu, kao zaključak jedne i uvod u suštinski različitu drugu priču o povijesnom trajanju crnogorskog naroda i države, razlog su za ponos svih koji, na jedan ili drugi način, nastavljaju putem onih koji su tu žrtvu podnijeli.

Svoje večerašnje kratko izlaganje želim učiniti podsjećanjem na ono što je obilježilo crnogorski vijek nakon tih januarskih dana 1916 godine.

Teško je pronaći uporedni primjer turbulentnijeg političkog razvoja od onog koji je Crna Gora doživjela u posmatranom periodu. U najkraćem, za nekoga ko je, u njoj rođen u vrijeme kada su se Medovska tragedija i bitka na Mojkovcu dogodile, dočekaio desetu deceniju života ne napuštajući je, danas možemo kazati da je živio u suverenoj i međunarodno priznatoj državi, na čijem su se čelu više od dva vijeka nalazili predstavnici jedne vladarske kuće, zatim u bezimenoj oblasti na periferiji imenom jugoslovenskog, a suštinom svog političkog bića srpskog kraljevstva, potom i u socijalističkoj zajednici južnoslovenskih naroda, i to u jednoj od šest ravnopravnih republika s gotovo svim atributima državnosti, nakon toga i u

federaciji i državnoj zajednici sa susjednom Srbijom i, od 2006. godine, još jednom i, nadam se, konačno, u državi s punim međunarodno-pravnim subjektivitetom. Uokvirena državnom samostalnošću Crne Gore, tri ideološko-politički potpuno različita „jugoslovenska“ projekta čiji je bila sastavni dio, donijela su, drugim riječima, njen nestanak s političke mape svijeta, ponovno rađanje u plamenu klasne i nacionalne revolucije i borbu za opstanak u teškom vremenu dominacije tuđih interesa.

U govoru održanom neđelju dana pred stvaranje prve Jugoslavije, znameniti Stjepan Radić upozorio je članove Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, da u novu državu ne ulaze kao „pijane guske u maglu“, odnosno bez čvrstih garancija poštovanja političke autonomije triju naroda koji su živjeli na prostorima nekadašnjeg Austrougarskog carstva. U atmosferi opšte euforije zbog, mislilo se, konačnog nacionalnog oslobođenja Južnih Slovena, proročanske riječi vođe Hrvatske pučke seljačke stranke nijesu se čule. U Crnoj Gori, kako to valjda obično i biva, politička mudrost spram emocija imala je još manje šanse. U periodu između dva svjetska rata, zabludu o tome da im je, uprkos nespornim istorijskim zaslugama za njenu izgradnju, u zajedničkoj državnoj kući više plemena jednog naroda dovoljno manje prostora nego drugima, Crnogorci su skupo platili. Do tada nikada do kraja pokoreni, preko noći su izgubili ne samo najvrjednije tekovine slavne istorije, poput državnog imena i autokefalne crkve, već i pravo da odlučuju o sopstvenoj budućnosti. Neko ironičan u značajno većoj mjeri nego što to ova prilika dozvoljava, kazao bi da je za utjehu u miru poraženim potomcima junaka s Grahovca i Vučjeg Dola trebalo da posluži činjenica da se na čelu novostvorene kraljevine

nalazio unuk knjaza i kralja Nikole, rođen na Cetinju, te da je Srbija, kojoj je Crna Gora pripojena netom prije njenog proglašenja, u potpunosti kontrolisala njen politički život, o čemu svjedoči i podatak da su se, od ukupno 268 mjeseci koliko je trajala, politički predstavnici Srbije 264 mjeseca nalazili na čelu vlade, 247 na čelu ministarstva vanjskih, odnosno 240 na čelu ministarstva unutrašnjih poslova, i svih 268 na čelu ministarstva vojske. S druge strane, objektivan sud o opštem raspoloženju u tadašnjoj Crnoj Gori nije moguće formirati ako se nema u vidu decenijsko trajanje Božićnog ustanka, podignutog tokom prvih mjeseci života države Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno ravno tri godine nakon Medove i Mojkovca, zatim snaga anti-režimske Komunističke partije Jugoslavije u Crnoj Gori će je, primjera radi, na izborima za Ustavotvornu skupštinu 1920. godine, osvojila procentualno tri puta više glasova nego što je bio njen ukupan rezultat, kao i to da je u periodu nakon uvođenja Šestojanuarske diktature, broj onih koji su, zbog političkih razloga, hapšeni i ubijeni u Crnoj Gori bio nekoliko desetina puta veći nego u drugim djelovima Kraljevine Jugoslavije.

O istom, bez ikakve sumnje, svjedoči i masovnost, tj. opštenarodni karakter ustanka 13. jula 1941. godine. Za Crnu Goru, više od svih i prije svega, bila je to istorijska šansa za novi život, šansa koja je u potpunosti iskorišćena zahvaljujući predanosti Crnogoraca idealu novog, pravednijeg društva koje je trebalo stvoriti nakon konačne pobjede, i hrabrosti koju su pokazali u četvorogodišnjoj borbi za oslobođenje od domaćeg i stranog neprijatelja, a o kojoj govori i činjenica da je više od jedne trećine generala Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije koji su izašli iz rata bilo iz Crne

Gore. Njen politički i ekonomski status u novoj državi nije se mogao više razlikovati od onoga iz perioda prije Drugog svjetskog rata. Crnoj Gori je, ne samo vraćeno državno dostojanstvo, već i obezbijeđen, ukupno gledano, privilegovan položaj u odnosu na ostale jugoslovenske republike. Dok su, od 819 mjesta u 39 vlada kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije, Crnogorci pokrivali samo četiri, njihova zastupljenost u strukturama vlasti FNRJ i SFRJ je, u poređenju s brojem stanovnika Crne Gore, bila nesrazmjerno veća. Iako je njena ekonomija činila tek 2% jugoslovenske, računa se da su crnogorski kadrovi tokom ovog perioda kontrolisali jednu od osam političkih funkcija na nivou federacije. Tako je 1963. godine, Crna Gora u Izvršnom komitetu Saveza komunista Jugoslavije imala četiri predstavnika, odnosno jednog više od Slovenije i Makedonije. Istovremeno, zahvaljujući golemom uticaju Crnogoraca na raspodjelu finansijskih sredstava iz saveznog budžeta i investicionih fondova, Crna Gora na planu socio-ekonomskog razvoja živi najbolje godine svoje istorije. Tako je, u periodu između 1945. i 1990. godine, njena ekonomija godišnje rasla u prosjeku 6.7%, uz šestostruko povećanje učešća industrijskog sektora u ukupnom BDP-u.

U decenijama svojevrzne renesanse Crne Gore, i pored stvaranja najvećeg broja kulturnih, obrazovnih i naučnih institucija, pitanje crnogorskog nacionalnog identiteta ostalo je bez adekvatnog odgovora. Otpor na koji su, u redovima tadašnje društveno-političke elite, nailazili pokušaji iole preciznijeg definisanja ovog pojma, svjedoči ne samo o dubini istorijskih trauma naslijeđenih iz perioda prije Drugog svjetskog rata i „obogaćenih“ novim iskustvima podjela za vrijeme njegovog trajanja, već i

osjećaju, na razini crnogorskog kolektiviteta, i dalje tako snažno prisutnog kompleksa niže vrijednosti. Oni koji su se, poput Sava Brkovića i Špira Kulišića, te intelektualaca okupljenih oko Cetinjske književne opštine, usudili da dovedu u pitanje pripadnost Crnogoraca sprskom etničkom korpusu, doživjeli su, tako, progon iz političkih struktura i javnog života uopšte. O tome kako su se, na mjestima odlučivanja, doživljavale ostale specifičnosti crnogorskog viševjekovnog trajanja, govore i zapisnici sa sjednica najviših državnih organa SR Crne Gore, nedavno objavljeni u knjizi „Crnogorska vlast i crnogorsko nacionalno pitanje (Dokumenta 1970-1985)“. „Svi znamo šta se sve pleće o ovom našem četvoro-republičkom sprsko-hrvatskom jezičkom području trenutno“, reći će jedan od crnogorskih komunističkih prvaka, vrlo zapažen u predstojećoj AB revoluciji, i nastaviti, „tu smo svjedoci najrazličitijih i kvazinaučnih i tendencioznih i nacionalističkih i separatističkih i svakojakih drugih tenzija, pa i mi za sebe znamo da postoje neki kvazibarjaktari naše nacionalne samobitnosti (...) i mi, činjenica, imamo takvih naučnika koji u ime crnogorskog naroda izlaze s tezom o crnogorskoj jezičkoj posebnosti“.

Sličnih primjera naše duhovne inferiornosti u vremenu socijalističke Jugoslavije bilo je, nažalost, jako puno. Generacija Crnogoraca koja je svjedočila decenijama najintenzivnijeg razvoja naše države od njenog postanka, nije smogla snage da identitetski sebe trajno uobliči. Parole o bratstvu i jedinstvu, čuvanje tekovina revolucije od svakog nacionalizma, pa i navodnog crnogorskog, i slijepo pokoravanje ideološkim dogmama tog vremena, trebalo je da tu nemoć prikriju, a Crnogorce predstave kao „idealni surogat jugoslovenske nacionalnosti“. Zelena i bijela, boje svih

naših političkih podjela, trebalo je, na taj način, utopiti u širu paletu, zapisao britanski historičar Mark Tompson. Za razliku od većine drugih jugoslovenskih republika u čijim se intelektualnim krugovima u tom periodu već uveliko kreiraju novi nacionalni programi, Crna Gora još jednom je odlučila da svoje osobnosti duboko potisne, odnosno samu sebe zaboravi.

Kao posljedica takvog izbora, naša se država nedugo zatim ponovo našla nadomak konačne političke propasti. I to je nešto što bi svi trebalo dobro da zapamtimo. Jer, nakon svega pomenutog, sasvim je jasno da, ukoliko želimo trajati kao politička zajednica, u Crnoj Gori i van njenih granica, pravo na život bez osjećaja nacionalnog samopoštovanja nemamo. I upravo nam je njegovo buđenje početkom ovog vijeka pružilo još jednu, i opet na pravi način iskorišćenu historijsku šansu, da Crnoj Gori vratimo državno dostojanstvo. To, međutim, ne znači da smo historijske zablude ostavili iza sebe. O tome, između ostalog, svjedoči i nedavno skrnavljenje spomen obilježja posvećenog Mojškovačkoj bici u režiji Srpskog nacionalnog vijeća u Crnoj Gori, te veliki skup u Beogradu, održan u povodu obilježavanja njene stogodišnjice, kojem su prisustvovali najviši crkveni velikodostojnici i značajan dio srpskog političkog establišmenta, te predstavnici većine opozicionih partija iz Crne Gore, a koji su obilježile frenetičnim aplauzom pozdravljene izjave predsjednika Srbije Tomislava Nikolića o tome da je na Mojkovcu „srpski narod branio srpsku vojsku“, i poglavara SPC u Crnoj Gori, Amfilohija Radovića, koji je kazao da je „novokomponovana Crna Gora začeta u Brozovom jajcu“.

Od referenduma na ovamo, Crna Gora je učinila ozbiljne korake na planu političke emancipacije i socio-ekonomskog razvoja. Danas je to

država koja uspješno pregovara o ulasku u Evropsku uniju, na pragu je integracije u NATO savez i ekonomski napreduje brže od velike većine evropskih zemalja. Pa ipak, iako većinski ponosno na istorijsko pregnuće 21. maja 2006. godine, crnogorsko društvo još uvijek se nalazi u ranom političkom pubertetu. A izlazak iz samonametnute nezrelosti za sada se, u najboljem slučaju, samo nagovještava.

„Crna Gora je do te mjere usijana mišlju za slobodom da često – čineći što treba činiti – i ne odmjeri svoje mogućnosti“, riječi su Milovana Đilasa, jednog od najznačajnijih ljudi koje je Crna Gora dala tokom 20. vijeka, a koji potiče baš iz mojковаčkog kraja. Kako sloboda koju smo dočekali prije deceniju ne bi ponovo postala samo misao, a veličanstvena Mojkovačka bitka i tragedija kod Medove, samo davne uspomene na herojstvo naroda i dostojanstvo države kojih više nema, današnja Crna Gora dužna je pažljivije nego ikada odmjeravati svoje mogućnosti i, čineći što treba činiti, više nego ikada voditi računa o sebi samoj.

Nek je vječna slava junacima s Mojkovca i crnogorskim rodoljubima koji počivaju kod Medove. I nek je vječna Crna Gora.